Verkenning van Burgemeester Fockstraat 21-H t/m 47-3 en 22-H t/m 48-3, Speelmanstraat 1-H t/m 27-3, Reina Prinsen Geerligsstraat 2-H t/m 28-3 en Theodorus Dobbestraat 59, 61, 69, 75 en 85
Datum beschrijving: 30 april 2025
Auteur: Michel van Dam
Bezoekdatum: 19 februari 2025

Architect: J.F. Berghoef
Ontwerpjaar: 1951
Bouwjaar: 1953

Opmerking
Deze verkenning is gemaakt door Monumenten en Archeologie (MenA) op verzoek van het dagelijks bestuur van stadsdeel Nieuw-West met als doel het inventariseren van de mogelijk aanwezige monumentwaarden. Aanleiding voor deze verkenning is de door het stadsdeel vastgestelde lijst van potentiële monumenten d.d. 15 februari 2022.
De interieurs zijn niet bezocht. Voorliggende beschrijving is opgesteld op basis van archief- en literatuuronderzoek, en waarnemingen vanaf de openbare weg.
De flats hebben een orde 2-status en zijn gesitueerd in het gemeentelijk beschermd stadsgezicht: het Van Eesterenmuseum. De hier onderzochte portieketageflats vormen een stedenbouwkundige ensemble met de Airey-blokken aan de noordzijde van de Burgemeester de Vlugtlaan (deze vallen buiten deze aanvraag).

Stedenbouwkundige context
Stedenbouwkundige situering
De vier identieke portieketageflats in strokenbouw zijn gesitueerd in het noordoostelijk deel van de wijk Slotermeer. De bouwkavels worden begrensd door de Theodorus Dobbestraat in het noorden, de Reina Prinsen Geerligsstraat in het oosten, de waterloop langs het Gerbrandypark in het zuiden en de Speelmanstraat in het westen. De Burgemeester Fockstraat doorsnijdt het bouwveld. De vier blokken zijn noord-zuid georiënteerd; tussen elk duo van flatgebouwen bevindt zich een ruime, gemeenschappelijke binnentuin.

Stedenbouwkundig plan
Buiten de aanleg van een ringspoordijk voor het westelijk deel van de stad werden in het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP, vastgesteld in 1939) vier tuinsteden bedacht. De nieuwe wijken kregen een geheel eigen karakter met een systematische aanleg van de open bebouwing in een groene omgeving die voorzien waren van recreatiemogelijkheden. Deze opzet zorgde voor een gelediging waarbij de openbare ruimte steeds kleinschaliger en privater wordt. Met de opzet van deze wijken werd vanuit stedenbouwkundig en architectonisch oogpunt gebroken met de traditionele wijze van woningbouw in de stad. Onderdeel van de groenstructuur waren de Burgemeester Tienhoven- en Burgemeester Cramergracht, waarvan aftakkingen de tuinstad Slotermeer doorsneden en de wijk met de Sloterplas verbonden.

In opdracht van een zestal woningbouwverenigingen tekende architect J.F. Berghoef (1903-1994) in 1951 een plan voor twee bouwlocaties. De locaties waren gelegen ten noorden van de Burgemeester de Vugtlaan en ten zuiden hiervan, aan weerszijden van de Burgemeester Fockstraat. Bij de eerste locatie werd gekozen voor een ruimtelijke opzet waarbij blokken van drie bouwlagen afwisselend haaks en

onder een schuine hoek zijn gepositioneerd ten opzichte van de De Vlugtlaan. Bij de tweede locatie werden aan weerszijden van de Burgemeester Fockstraat ieder twee hogere blokken van vijf bouwlagen geprojecteerd, die in de nabijheid van de brug over de Burgemeester Van Tienhovengracht tevens als 'poort' naar het Gerbrandypark fungeren.

Groenaanleg
Passend bij het tuinstedelijke karakter van Slotermeer is de royale inbedding van de bebouwing in het groen. Voor dit deel van de wijk waren Hans Warnau (1922-1995) en prof.ir. J.T.P Bijhouwer (1898-1974) als supervisoren voor het groen aangesteld. De verdere uitwerking van de groenaanleg van de openbare ruimte werd door de afdeling Beplantingen van de Gemeente Amsterdam ter hand genomen. Er is sprake van een hiërarchische groenstructuur waarbij het groen zich op verschillende schaalniveaus manifesteert. De gemeenschappelijke (van oorsprong semi-openbare) binnentuinen waren een voortzetting van het openbare groen van het Gerbrandypark. Langs de randen van de binnentuin was een strook voor prive-tuintjes afgescheiden. De tussenzone kreeg een groene invulling. Bij de westelijke binnentuin is dit tegenwoordig overwegend gras, omzoomd door borders met lage struiken. Opvallend bij de oostelijke binnentuin is de opzet met diagonaalsgewijs geplaatste borders, ingeplant met bomen en struiken. Het ontwerp voor deze binnentuin doet denken aan het werk van Mien Ruys (maar haar naam is niet in verband te brengen met deze binnentuin). Bij de renovatie van de oostelijke blokken is gepoogd de volgroeide bomen zoveel mogelijk te behouden en te beschermen.
Voor beide binnentuinen geldt dat deze na de ingrijpende renovatiewerkzaamheden, waarbij de binnentuinen tijdelijk dienden als bouwterrein, opnieuw zijn ingericht waarbij de aanleg zoals aanwezig voor de werkzaamheden zoveel mogelijk is teruggebracht.
Een opmerkelijk detail zijn de kleine groene perkjes tegen de voorgevels langs Speelmanstraat en de Reina Prinsen Geerligsstraat. Deze staan reeds ingetekend op het ontwerp van de afdeling Beplantingen. De perkjes, die na de renovatie van de flats opnieuw zijn aangeplant, volgens het schuine verloop van de straat en variëren zo in diepte. Enkele van deze perkjes zijn in de loop der tijd verkleind ten behoeve van parkeervakken voor fietsen.
De bomen op de noordelijke koppen van de blokken (zijde Theodorus Dobbestraat) zijn recent (na de renovatie van 2020) nieuw aangeplant.

Gebouwtype en bouwgeschiedenis in hoofdlijnen
Complex van vier portieketageflats in strokenbouw (bouwsysteem Nemavo-Airey) die exact noord-zuid georiënteerd zijn. Elk blok is opgebouwd uit een begane grond waarboven vier verdiepingen onder een plat dak. Aan de zuidzijde kragen de flats uit en staan ze met twee kolommen op de walmuur. Op begane grond niveau is hier een onderdoorgang gemaakt. Deze maken onderdeel uit van een wandelpassage langs het water.
Teneinde vijf bouwlagen te kunnen realiseren, werd gekozen voor een combinatie van een traditionele bouwmethode voor de begane grond en het moderne Airey-bouwsysteem voor de daarboven gelegen verdiepingen. Immers, met het Airey-systeem mochten er volgens de bouwvoorschriften aanvankelijk maar maximaal vier bouwlagen boven elkaar gerealiseerd worden.

De woonblokken werden in 1953 door de Nederlandse Maatschappij Voor Volkshuisvesting (Nemavo) gebouwd naar het ontwerp dat J.F. Berghoef in 1951 tekende. Opdrachtgever voor de twee westelijke blokken was de woningbouwvereniging 'Amsterdam-Zuid' ; de blokken ten oosten van de Burgemeester Fockstraat werden gebouwd in opdracht van de Stichting 'Zomers Buiten'. Uit de bouwtijd dateren de stedenbouwkundige hoofdopzet met strokenbouw, de betonnen elementen en de iets terugliggende balkons (exclusief hekjes) die het gevelbeeld boven de in baksteen uitgevoerde basementen bepalen, alsook de inpandige hoofdstructuur die gevormd wordt door de trappenhuizen en gangen. In het ontwerp was gekozen voor zeer rank uitgevoerde stalen vensters waardoor het leek alsof de vensteropeningen uit de gevel gestanst waren. Dit strakke beeld ging verloren in de jaren 1980, toen de blokken werden gerenoveerd. Hierbij werden alle stalen vensters en balkonhekjes vervangen. De gekozen dimensionering van nieuwe buitenvensterkozijnen was beduidend zwaarder dan de oorspronkelijke. Omdat de betonnen gevelplaatjes in een witte kleur werden geschilderd viel dit niet direct op. De uitpandige schoorstenen kregen een gele, en later een mintgroene kleur.

Omstreeks 2016-2020 zijn de blokken gefaseerd hoogwaardig gerenoveerd en aan de eisen van de tijd en comfort aangepast naar ontwerp van architectenbureau Hooyschuur. Het oorspronkelijke gevelbeeld van de vier blokken is hersteld door de later aangebrachte verflagen te verwijderen en het schone grindbeton weer in het zicht te brengen. De detonerende, later aangebrachte luchtafvoerpijpen werden verwijderd, de latere balkonhekken zijn vervangen door reconstructies van de oorspronkelijke exemplaren. De deurpuien ter plaatse van de (inpandige) balkons zijn vernieuwd; de vensters die tijdens de renovatie in de jaren 1980 waren aangebracht zijn ten dele gehandhaafd. Ook de detonerende schotelantennes die aan de gevels waren aangebracht zijn allemaal verwijderd. De plattegronden van de woningen zijn opnieuw ingedeeld.

Architectonische verschijningsvorm

Exterieur

De eerste bouwlaag bestaat uit een in Vlaams verband met iets terugliggende voeg gemetselde plint waarin aan straatzijde de portieken met de entrees zijn ondergebracht, en aan de tuinzijde de achterdeuren van de onderwoningen. Aan de tuinzijde is het metselwerk vrijwel geheel voorzien van een grijze verfafwerking.

De portiekopeningen zijn trapeziumvormig vormgegeven hetgeen een eenvoudige verlevendiging van het beeld van deze plintzone zorgt. In een ondiep portiek bevindt zich de hoofdingang tot het trappenhuis dat toegang geeft tot de afzonderlijke woningen. In het metselwerk in de plint bevinden zich kleine rechthoekige vensters van de bergingen. De voorgevel, en de overige gevels, worden met een bakgoot op geprofileerde klossen afgesloten.

Het gevelbeeld daarboven wordt bepaald door de voor het Nemavo-Airey-systeem karakteristieke liggende, betonnen gevelplaten. Voor de breedte en de hoogte van de raamopeningen zijn de afmetingen van de gevelplaten leidend geweest waardoor de openingen uit het vlak gesneden lijken te zijn.

De lichte kleurstelling van het grindbeton vormt een contrast met de in warmrode bakstenen uitgevoerde plint. Aan de straatzijde wisselen boven elkaar geplaatste balkons de vensters af. De balkonvloeren springen iets uit, waardoor ook de balkonhekjes iets naar voren komen. Mede door de donkere (groene) kleurstelling en de zorgvuldige detaillering van de (deels vernieuwde) hekjes geven ze de gevel plasticiteit en ritme. Alle vensters en deurpuien zijn vernieuwd in respectievelijk de jaren 1980 en circa 2016-2020.

De achtergevels hebben een andere, wat meer gesloten opzet. Het gevelbeeld wordt hier, naast de grindbetonplaten, vooral bepaald door het strakke, repeterende patroon van de gevelopeningen, afgewisseld met kleine boven elkaar geplaatste balkons. Hoewel oorspronkelijk uitgevoerd met ranke stalen raamprofielen, is de detaillering van de nieuwe kunststof kozijnen dusdanig dat het gevelbeeld als totaal niet wezenlijk is aangetast. Het ritme van de vensters is ook doorgezet over de beide kopgevels. Kenmerkend voor de kopgevels zijn de ranke, uitpandige schoorstenen die het gevelvlak breken en die op een onbekend moment zijn afgetopt.

Cultuurhistorische context

Woningtekort

Al in de jaren voor de Duitse bezetting was er sprake van een groot tekort aan goede en betaalbare huizen in de stad. Om deze druk op de woningmarkt te verlichten werd in de jaren 1930 een stedenbouwkundig plan opgesteld, het Algemeen Uitbreidingsplan, dat voorzag in uitbreidingswijken ten zuiden en ten westen van de stad. Hiervoor werd binnen de Dienst der Publieke Werken een nieuwe afdeling in het leven geroepen die de heldere naam 'Stadsontwikkeling' kreeg. Deze nieuwe afdeling stond onder leiding van afdelingshoofd Louis Suzon Pedro Scheffer, stedenbouwkundig onderzoeker Theodoor Karel van Lohuizen en stedenbouwkundig ontwerper Cornelis van Eesteren. Het AUP kwam in 1934 tot stand en werd in het daaropvolgende jaar door de gemeenteraad aangenomen. Na enkele aanpassingen werd het uitbreidingsplan in 1939 bij Koninklijk Besluit van kracht. Pas na het einde van de Duitse bezetting kon met de uitvoering worden aangenomen.

De bij het uitbreidingsplan betrokken stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren, die voor grote delen in Amsterdam het beeld bepaalde, stelde dat in het AUP de vier functies in de stad samen moesten komen,

namelijk wonen, werken en ontspanning, waarbij het verkeer de overige drie functies verbond. De nieuwe wijken, 'Tuinstadwijken' zouden volwaardige en redelijk zelfstandige onderdelen van de stad moeten worden, in lijn met vergelijkbare uitbreidingswijken die in Frankfurt en Berlijn waren verrezen en gekenmerkt werden door een geheel eigen karakter. De gewenste opzet van deze nieuwe Amsterdamse stadswijken zou in alles afwijken van hoe men tot dan toe gewoon was met betrekking tot het bouwen en uitbreiden in Amsterdam. Een belangrijk onderscheid met de eerdere uitbreidingen was de focus op licht, lucht en ruimte. Om dit te bewerkstellingen werd gekozen voor 'strokengebouw', in de vorm van flatblokken met lange gaanderijen, en blokken met laagbouw. De frisse lucht- en daglichttoetreding was door deze opzet voor iedere woning gewaarborgd. Deze flatblokken werden bedacht in een zeer groene en waterrijke omgeving, met parken en sportterreinen. Ook dát gegeven, waarbij de mogelijkheden voor (recreatieve)sport en ontspanning als zo'n belangrijk onderdeel werden gezien voor de nieuwe wijken, was voordien non-existent. In Amsterdam was het voor het eerst dat een stedelijk uitbreidingsplan op een dergelijke systematische wijze, met veel onderzoek vooraf, ten uitvoer kwam.

Het plan voor Tuinstad Slotermeer werd vanaf 1935 verder ontwikkeld, waarna het op 7 juli 1939 werd goedgekeurd. In dit definitieve plan werd gestreefd om door de het samenspel van hoog- en laagbouw een zo ruim en open mogelijk, organisch karakter te krijgen. De hoogbouw werd zowel bij parken of plantsoenen gebouwd, of in de nabijheid van de verkeerswegen. Uitgestrekte, eentonige vlakken van laagbouw werden hiermee voorkomen. Tussen de vaststelling en de uiteindelijke uitvoering vanaf 1950 wijzigde het plan op enkele punten. Voor het gebied waarin de vier onderzochte woonblokken staan zijn het daar ten zuiden gelegen, door brede waterlopen omzoomde Gerbrandypark – dat met recreatiesportvelden werd uitgevoerd – en de binnentuinen nog de belangrijkste kenmerken van de groene Tuinstad-gedachte.

Prefab huizen in Nederland
Om aan de kolossale behoefte naar nieuwe huizen in de periode kort na de Duitse bezetting te kunnen voldoen, moest gezocht worden naar nieuwe, snelle bouwmethodes. De prangende situatie kwam zowel voort uit de noodzaak de oorlogsschade te herstellen als de huwelijkshausse in die naoorlogse periode. Door het stopzetten van de bouwvakopleidingen was echter een vrijwel onoplosbaar tekort aan vakmensen ontstaan, en de grote schaarste aan traditioneel bouwmateriaal als hout en bakstenen maakte de situatie nog uitzichtlozer. J.P Mazure, directeur van de in 1943 opgerichte 'Stichting tot rationalisatie van het bouwen', ook wel aanduid als 'Ratiobouw', stelde in die periode dat 'de intuïtieve weerstand tegen de nieuwe constructies was overwonnen'. Ratiobouw had al voor het einde van 1945 gerapporteerd over mogelijke *pre-fab* bouwsystemen en in 1946-1947 werden hiermee de eerste proeven genomen. In de jaren 1947-1957 beoordeelde Ratiobouw niet minder dan 360 van dergelijke systemen, resulterend in de bouw van 60 proefwoningen. Enkele daarvan vonden daadwerkelijk hun weg naar de bouwplaatsen in Nederland.
Vanzelfsprekend beperkte de interesse naar nieuwe bouwsystemen zich niet tot Nederland. Met regelmaat kwamen buitenlandse uitvinders naar Nederland om hun producten onder de aandacht te brengen. Vanuit de Nederlandse regering werd in verschillende Europese landen, maar ook in de Verenigde Staten, zelf onderzoek gedaan.

In 1947 werd de Amsterdamse bouwondernemer/ontwikkelaar H. van Saane gevraagd om samen met enkele vertegenwoordigers van het ministerie, onder leiding van J.P. Mazure, naar Engeland af te reizen om studie te maken van geprefabriceerde woningen aldaar. De opdracht: onderzoek of één van de systemen voor Nederland geschikt zou zijn. Het meest bruikbaar bleek het Maycrete systeem waarvan tegen het einde van de Duitse bezetting 1000 woningen werden besteld. Een tweede bouwsysteem dan voor Nederland geschikt werd geacht was het Airey-systeem dat bij de firma Airey & Son (Leeds) gefabriceerd werd. Met deze firma werd in 1946 een overeenkomst gesloten voor een seriematige productie van 1000 woningen, nadat onder leiding van de architecten prof.ir. J.F Berghoef en prof.ir. H.T. Zwiers het systeem voor de Nederlandse situatie geschikt was gemaakt en de naam NEMAVO-Airey had gekregen. Het systeem was nu niet alleen maar geschikt voor eengezinswoningen, maar ook voor etagewoningen en zelfs torenflats.

Het Airey-systeem was een gemengd systeem, gevormd door onderdelen van staal, hout en trilbeton waarbij de skeletconstructie van lichte betonstijlen werd bedekt met binnen- en buitenplaten. De betonnen platen werden gepotdekseld, en steeds van binnenuit aan drie stijlen vast gewarteld. Door het bijzonder lichte gewicht van de verschillende elementen kon alles door één persoon getransporteerd en gemonteerd worden.
De Nederlandse aanpassingen behelsden de ontwikkeling van nieuwe mallen, van het kostbare aluminium, voor de betonnen elementen zoals gevelplaten. De betonnen stijlen werden iets anders gevormd en konden op ruimere afstand van elkaar geplaatst worden. Ook voor de vloeren werd een nieuwe constructie bedacht, in de vorm van een zigzag lopende staalconstructie; zogeheten tralieliggers. De gepotdekselde opzet van de buitenwanden kwam te vervallen, de gevelelementen (die nu van stijl tot stijl liepen) werden koud aangesloten waarna men de naden afsmeerde. Inpandig werden heraklith-platen gebruikt, in plaats van het Engelse *plasterboard*. Een andere belangrijke aanpassing was die van de kozijnen. Deze werden aanvankelijk in speciale betonnen stijlen en dorpels gevat, maar er werden stalen kozijnen met een speciaal profiel ontwikkeld die op de normale betonnen stijlen konden aansluiten. Belangrijkste leverancier van het Airey-bouwsysteem in Nederland was De Vries Robbé te Gorinchem en de dochterondernemingBetondak uit het nabijgelegen Arkel.
Rond het midden van 1948 ving de eerste normale productie van de bouwmaterialen plaats en in de maand september van dat jaar verrees de eerste Nemavo-Airey-woning. In Eindhoven, Gorinchem Roosendaal en Tiel werden de eerste reeksen gebouwd. Omdat men geen consensus kon bereiken over een vaste productieprijs kwam een echte serieproductie niet op gang. Slechts beperkt vond er prefabricage plaats. In Amsterdam echter ontstond een zeer grote vraag als gevolg van het AUP. In totaal werden tussen de jaren 1940 en 1960 tussen 8000 en 8500 woningen in Nederland gebouwd volgens het Nemavo-Airey systeem.

Architect J.F. Berghoef
Het Nemavo-Airey-systeem werd in Nederland vooral toegepast door de architecten H.T. Zwiers en J.F. Berghoef. Hoewel Berghoef het Airey-systeem niet waardeerde om zijn architectonische uitstraling, besefte hij dat de woningnood deze bouwwijze noodzakelijk maakte. Aan het eind van zijn carrière, toen de woningnood minder nijpend was geworden, keerde Berghoef terug naar ontwerpen in baksteen. De vier onderzochte blokken verschijnen relatief vroeg binnen het *pre-fab* deel van Berghoefs oeuvre. Er zijn al wel elementen aan te wijzen die in meer uitgewerkte vorm terugkeren in de Sloterhof (1958-1959). Het heeft er de schijn van dat hij al werkende binnen het rigide keurslijf van dit bouwsysteem toch steeds meer mogelijkheden ontdekt om 'architectuur' te maken.

Nemavo-Airey-huizen in Amsterdam
Toen in 1950 het AUP uit 1939 werd uitgevoerd, luidde de voornaamste opdracht om sobere woningen te bouwen volgens industriële productiemethoden. Het Nemavo-Airey was hier uiteraard het aangewezen bouwsysteem voor. In 1950 was Nemavo-Airey gestart met bouwprojecten aan de Nieuwendam (64 eensgezinshuizen), de Ranonkelkade (37 eensgezinshuizen), de Populierenweg (192 etagewoningen en 22 bejaardenwoningen) en Oostzaan I (511 eensgezinswongingen). Twee jaar later, in 1952, werd met het systeem gebouwd aan de Rivierenlaan (288 etagewoningen, 18 eensgezinshuizen, 3 winkels en 1 servicestation) en Slotermeer (479 etagewoningen en 6 winkels). In 1958 gingen Oostzaan II en Slotervaart van start met respectievelijk 174 eensgezinswoningen en 416 etagewoningen, 192 maisonnettes (7 woonlagen), 48 torenflats (12 woonlagen), 4 eensgezinshuizen, 27 winkels en 2 servicestations met 103 garages. In 1961 verrezen in Overtoomseveld 216 etagewoningen, 9 woningen voor alleenstaanden, 4 winkels, 1 bibliotheek en 1 verenigingszaal; in Osdorp deel F werden dat jaar 324 etagewoningen gebouwd. Een totaal van 459 etagewoningen verrezen in 1962 in Osdorp deel D.
Om aan deze grote, en voortdurende vraag te kunnen voldoen, werd de productie van de onderdelen ondergebracht in een openluchtfabriek die later werd vervangen door een gesloten fabrieksgebouw. Binnen de context van wat de 'Amsterdamse collectie' genoemd kan worden, nemen de blokken in Slotermeer een bijzondere plaats in. Zij maken deel uit van de tweede golf aan etagewoningen die werden gebouwd, waarbij deze tweede golf (n=479) aanzienlijk groter was dan de eerste (n=192, Populierenweg, 1950). Het maakt duidelijk dat het bouwsysteem toen zo ver was geperfectioneerd dat op grote schaal etagewoningen konden worden gebouwd.

Groene dooradering van de wijk
De groeninrichting maakte vanzelfsprekend onderdeel uit van de ruimtelijke plannen van het AUP; de uitwerking ervan was echter niet in een hand. De Afdelingen Stadsontwikkelingen en Beplantingen van de Dienst Publieke Werken waren verantwoordelijk voor de beplanting van de openbare ruimte, terwijl de inrichting van de gemeenschappelijke tuinen een taak van de woningbouwcorporaties was.
Naast de stedenbouwkundige supervisor, architect B. Merkelbach, werd daarom een groensupervisor aangesteld. In Slotermeer was dit J.T.P Bijhouwer die in 1952 door Van Eesteren werd aangesteld en nauw samenwerkte met Hans Warnau die in 1951 werd aangenomen als assistent stedenbouwkundige bij de afdeling Stadsontwikkelingen, en opvallend genoeg dus niet bij de afdeling Beplantingen. Warnau hield zich bezig met het orkestreren van de groenzones in de wijken en het formuleren van de uitgangspunten voor de aanleg van parken, groenstroken een de straatprofielen. De dienst Beplanting bepaalde welke planten en bomensoorten wen aangeplant.
Niet bekend is wie verantwoordelijk is voor het ontwerp voor de binnenhoven. De inrichting van de oostelijke hof met diagonaalsgewijs opgezette borders lijkt geënt te zijn op het werk van Mien Ruys, maar kan niet met zekerheid aan haar toegeschreven worden. (Als ontwerper heeft zij echter alleen voor de woningbouwcorporatie Patrimonium gewerkt, terwijl deze blokken zijn gebouwd in opdracht van Stichting 'Zomers Buiten').

Conclusie / registeromschrijving
Stedenbouwkundige waarde
De vier portieketageflats aan weerszijden van de Burgemeester Fockstraat vertegenwoordigen *stedenbouwkundige waard*e vanwege het gaaf bewaard gebleven ruimtelijk concept met groeninrichting waar ook de gelijktijdig gebouwde blokken aan de noordzijde van de Burgemeester de Vlugtlaan deel van uitmaken.
Het ensemble van de vier blokken met etagewoningen kan gezien worden als een voor Amsterdam belangrijk en representatief voorbeeld van de denkbeelden over grootstedelijke naoorlogse woningbouw.
Het feit dat Berghoef deze blokken aan een zuidzijde laat overkragen boven het water, geeft het geheel een zekere stedenbouwkundige cachet. Gesitueerd aan weerszijden van de brug over de Burgemeester Cramergracht, fungeren de blokken als een soort poort richting het Gerbrandypark.
De groene inrichting van de gemeenschappelijke binnentuinen met volgroeide bomen en de kleine perkjes aan de straatzijde van de blokken vormen een wezenlijk onderdeel van het ontwerp van het complex en zijn kenmerkend voor het tuinstedelijk karakter van de wijk.

Architectonische waarde
Gebouwd in het Nemavo-Airey-systeem naar ontwerp van J.F. Berghoef is het complex van architectonische waarde als representatief voorbeeld van dit naoorlogse bouwsysteem. Binnen het grid van de betonplaten is een strakke, evenwichtige gevelcompositie tot stand gekomen, waarin de geclusterde raam- en balkonpartijen een belangrijke rol spelen. Door de recente hoogwaardige renovatie is het oorspronkelijke gevelbeeld van de Airey-blokken hersteld. Binnen de 'collectie' Nemavo-Airey-blokken in Amsterdam behoort het complex samen met de Jongkindstraat, Sloterhof en de Amstelhof tot de gavere voorbeelden. Tevens is er door de combinatie van een traditionele bouwmethode (begane grond) en modern bouwsysteem (verdiepingen) sprake van een *bouwhistorische waarde* en een *typologische bijzonderheid*.

Cultuurhistorische waarde
De cultuurhistorische waarde is gelegen in de context van het AUP en de beslissingen die daarin genomen werden om snel, maar vooral ook 'goede en gezonde' nieuwe woonwijken te realiseren. De waarde op dit punt is ook gelegen in het feit dat de blokken een direct uitvloeisel zijn van de ontwikkeling van het gehanteerde bouwsysteem. Het oorspronkelijke systeem was in eerste instantie alleen maar geschikt voor lage eengezinswoningen, maar door de aanpassingen voor de Nederlandse markt ook voor etagewoningen en zelfs torenflats.

Gaafheid/herkenbaarheid
Het complex is na de recente renovatie qua exterieur weer duidelijk herkenbaar als wooneenheden die volgens het Nemavo-Airey-systeem zijn gebouwd. Samen met de blokken aan de Burgemeester De Vlugtlaan vormen zij een gaaf, en duidelijk en herkenbaar *architectonisch ensemble*.

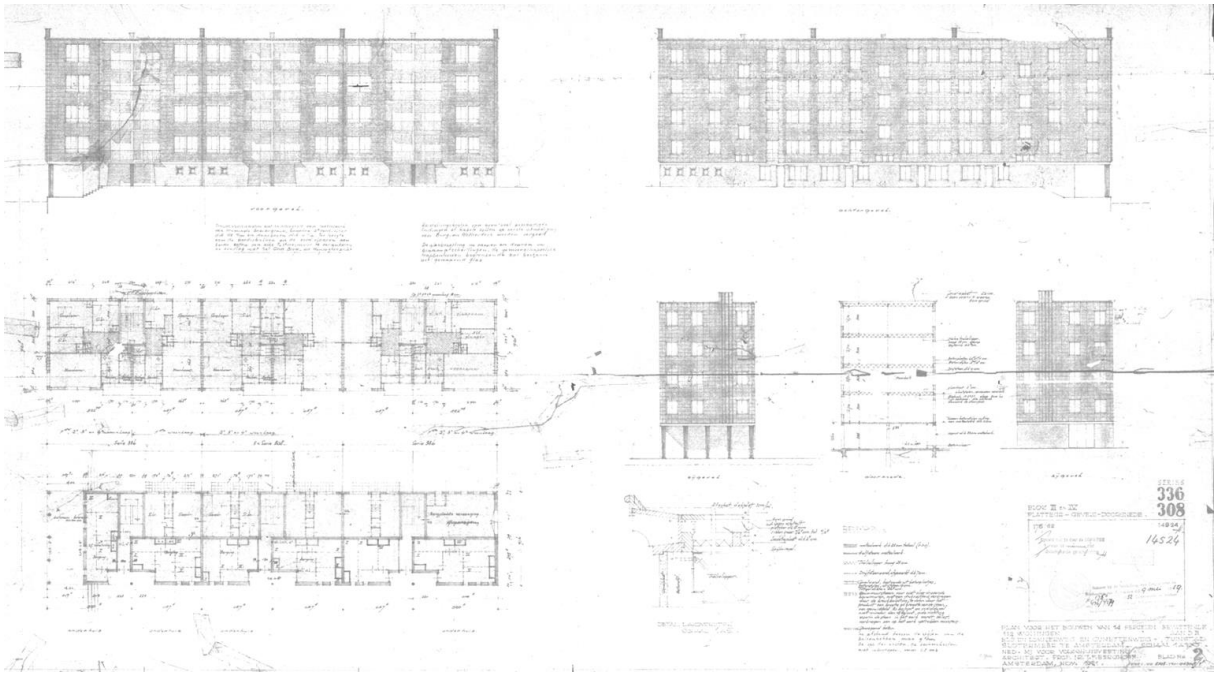
Bronnen en literatuur
Stadsarchief Amsterdam, archief Bouw- en Woningtoezicht
Stadsarchief Amsterdam, beeldbank

H. Bouwmeester, G. Timmermans en J. Post, *Woningen uit de fabriek. De woningen van Polynorm*, Eindhoven 2006
Y. Feddes, *De groene kracht. De transformatie van de Westelijke Tuinsteden Amsterdam*, Amsterdam 2011
Z. Messchaert, et al., *Pracht in Prefab. Het Nemavo-Airesysteem in Amsterdam*, Amsterdam 2004
N.N., *Systeembouw in Amsterdam*, Amsterdam 2016
H. Priemus en R.S.F.J. van Elk, *Niet-traditionele woningbouwmethoden in Nederland*, Alphen aan den Rijn 1971
W.J. Quist, H. Zijlstra en L.G.K. Spoormans, *NEMAVO-AIREY, kernkwaliteiten en transformatiemogelijkheden*, Delft 2017
W.J. Quist, H. Zijlstra en L.G.K. Spoormans, *The NEMAVO Airey system: A wealth of options*, Delft 2018
V. van Rossem, J. Schilt en J. Smit (red.), 'De organische woonwijk in open bebouwing', *Jaarboek Cuypersgenootschap 2001*, Amsterdam 2002
M. Steenhuis (red.), *De nieuwe grachtengordel. De realisatie van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam*, Bussum 2017

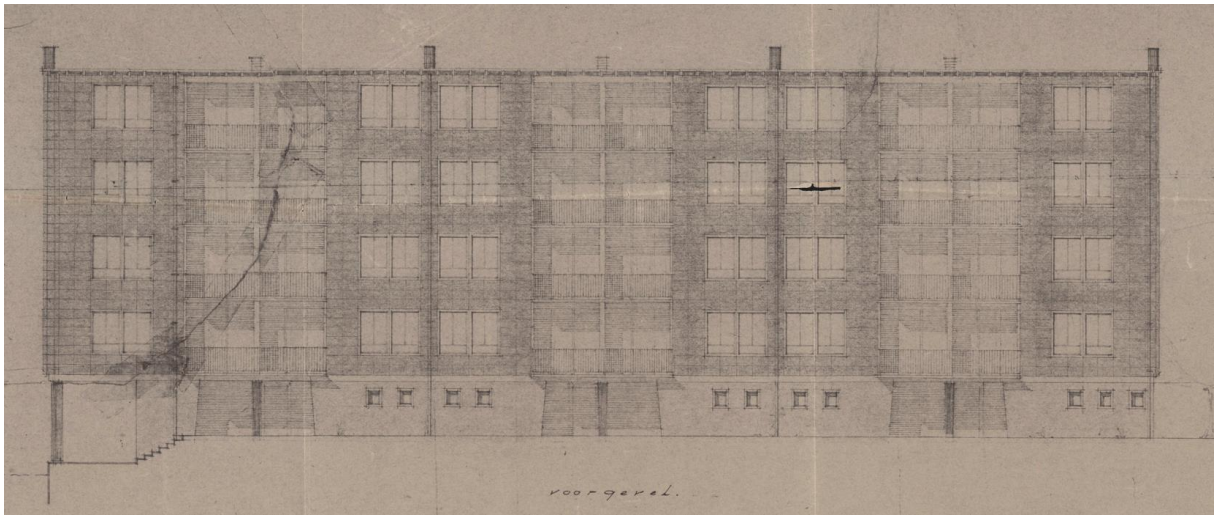
Beeldmateriaal

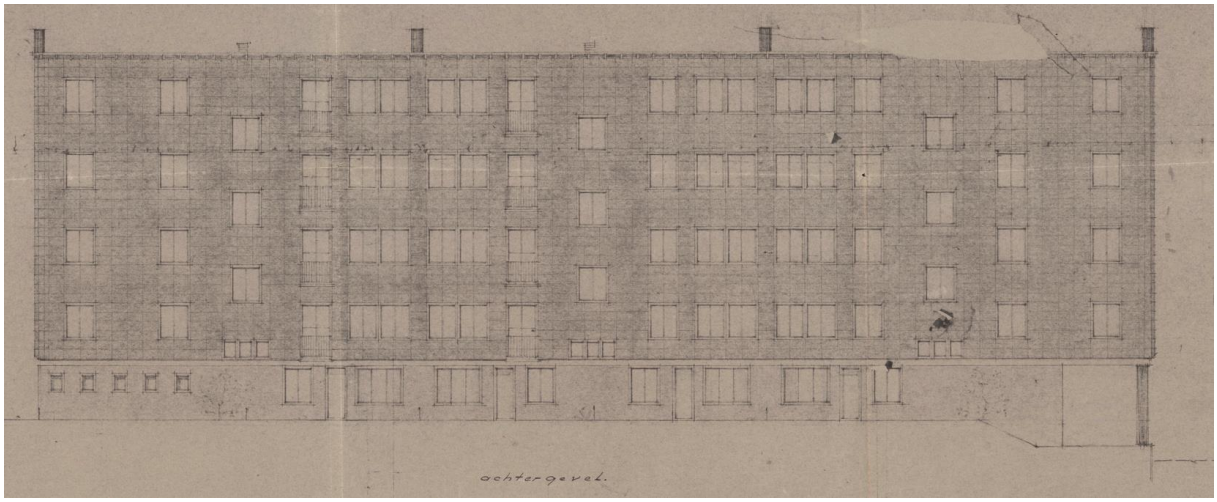
Figuur 1 Uitsnede uit de gemeentelijke basiskaart. De vier beschreven blokken, inclusief de binnentuinen, zijn met een rode contour gemarkeerd. (Data Amsterdam)

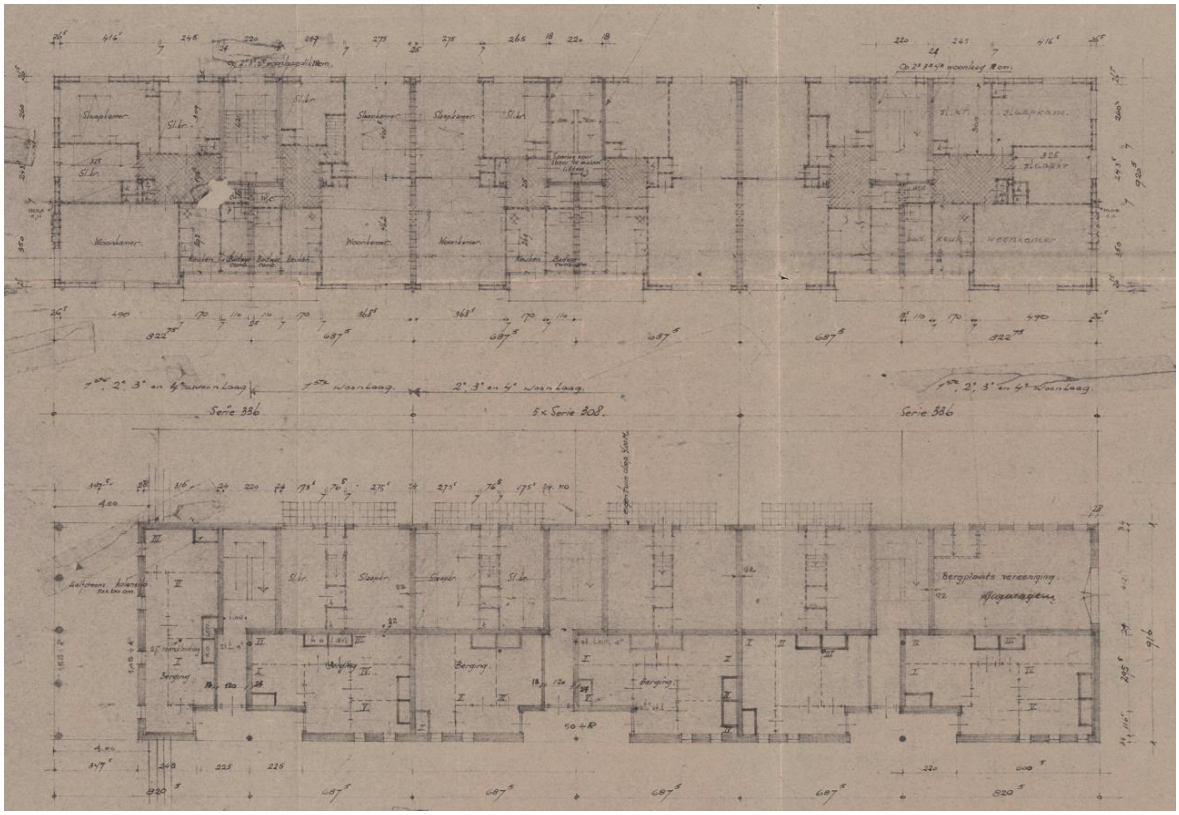
Figuur 2 Het ontwerp voor de vier woonblokken door Berghoef uit 1951 (BWT, bewerking MenA)

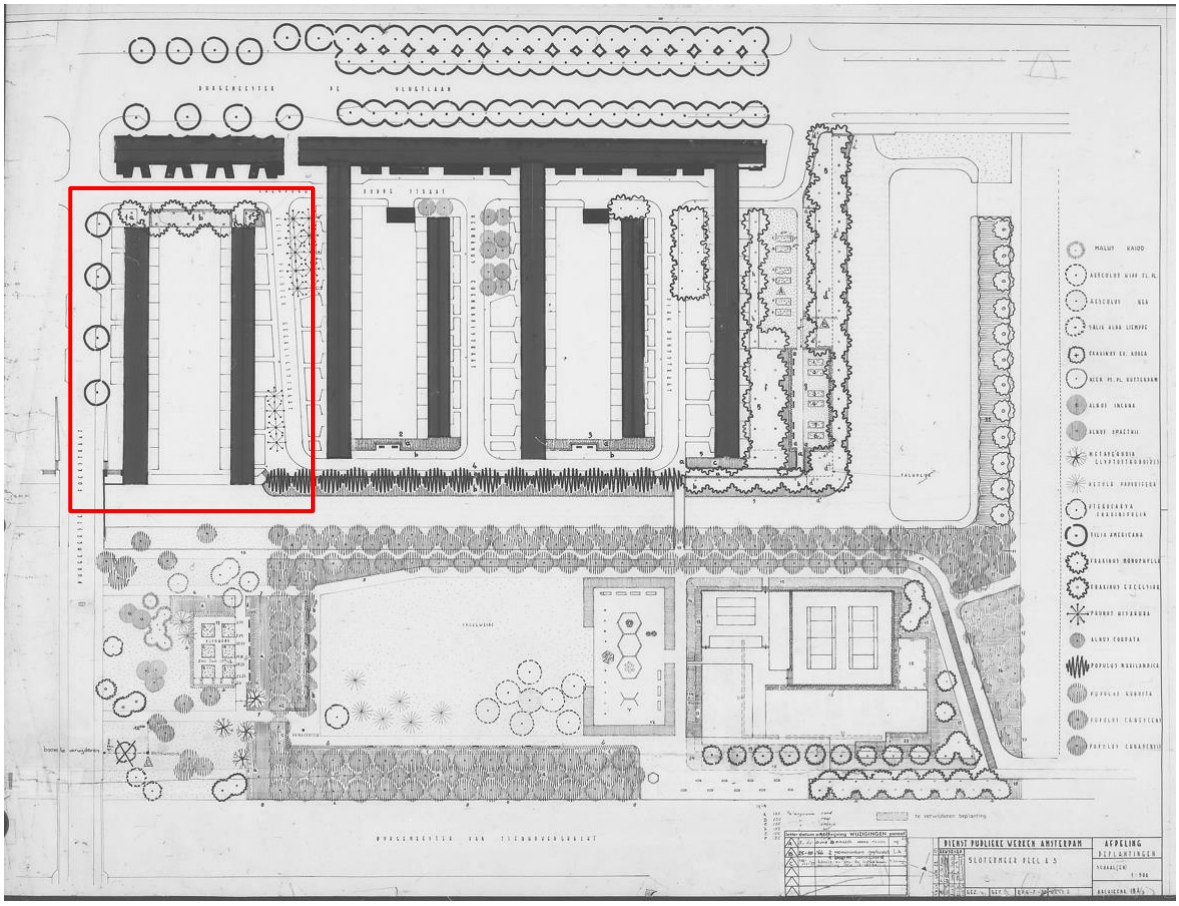
Figuur 3 Uitsnede uit het ontwerp door Berghoef uit 1951: de voorgevel (BWT)

Figuur 4 Uitsnede uit het ontwerp door Berghoef uit 1951: de achtergevel (BWT)

Figuur 5 Uitsnede uit het ontwerp door Berghoef uit 1951: de plattegronden, de begane grond staat onderaan. (BWT)

Figuur 6 Uitsnede uit het ontwerp door de afdeling Beplantingen uit 1958 (Dienst der Publieke Werken Amsterdam) voor de groenaanleg van de openbare ruimte ten oosten van de Burgemeester Fockstraat, waaronder een deel van het Gerbrandypark. Omkaderd het oostelijke blok strokenbouw van Berghoef. (SAA, Centraal Tekeningen Archief, 00030002671).

Figuur 6 Speelmanstraat 1 ,3 ,5 en 7 in aanbouw. Op de achtergrond de Theodorus Dobbestraat. Opname 16 april 1953. (SAA, beeldbank, afbeeldingsbestand 5293FO001402)

Figuur 7 Het blok Burgemeester Fockstraat 21-47, enige jaren na de oplevering. (SAA, beeldbank, afbeeldingsbestand 5293FO009042)

Figuur 8 Detail van de gevelwand aan de Reina Prinsen Geerligsstraat, met prominent in beeld de – hier nog niet ingeplante – perken voorlangs de gevel. Opname in de richting van het Gerbrandypark, 12 november 1953 (SAA, beeldbank, afbeeldingsbestand HVVA00231000165)

Figuur 9 Opname van de blokken aan de Speelmanstraat kort na de oplevering. Let ook op hoe de ranke vensters zich verhouden tot de strakke gevelvlakken. (SAA, beeldbank, afbeeldingsbestand 5293FO004844)

Figuur 10 Opname waarop de aanpassingen uit de jaren 1980 goed zichtbaar zijn. Opname juni 2014. (GoogleMaps)

Figuur 11 Opname van de werkzaamheden die in 2020 aan de even zijde van de Burgemeester Fockstraat plaatsvonden (GoogleMaps)

Figuur 12 Detailopname van de werkzaamheden die in 2020 aan de even zijde van de Burgemeester Fockstraat plaatsvonden (GoogleMaps)

Figuur 13 De voorgevel van het blok Reina Prinsen Geerligsstraat 4-26. Opname 19 februari 2025 (MenA)

Figuur 14 De achtergevel van het blok Burgemeester Fockstraat 21-47. Opname 19 februari 2025 (MenA)

Figuur 15 De onderdoorgang bij Speelmanstraat 1-25. Opname 19 februari 2025. (MenA)

Figuur 16 Het portiek bij Burgemeester Fockstraat 25-27. (MenA)

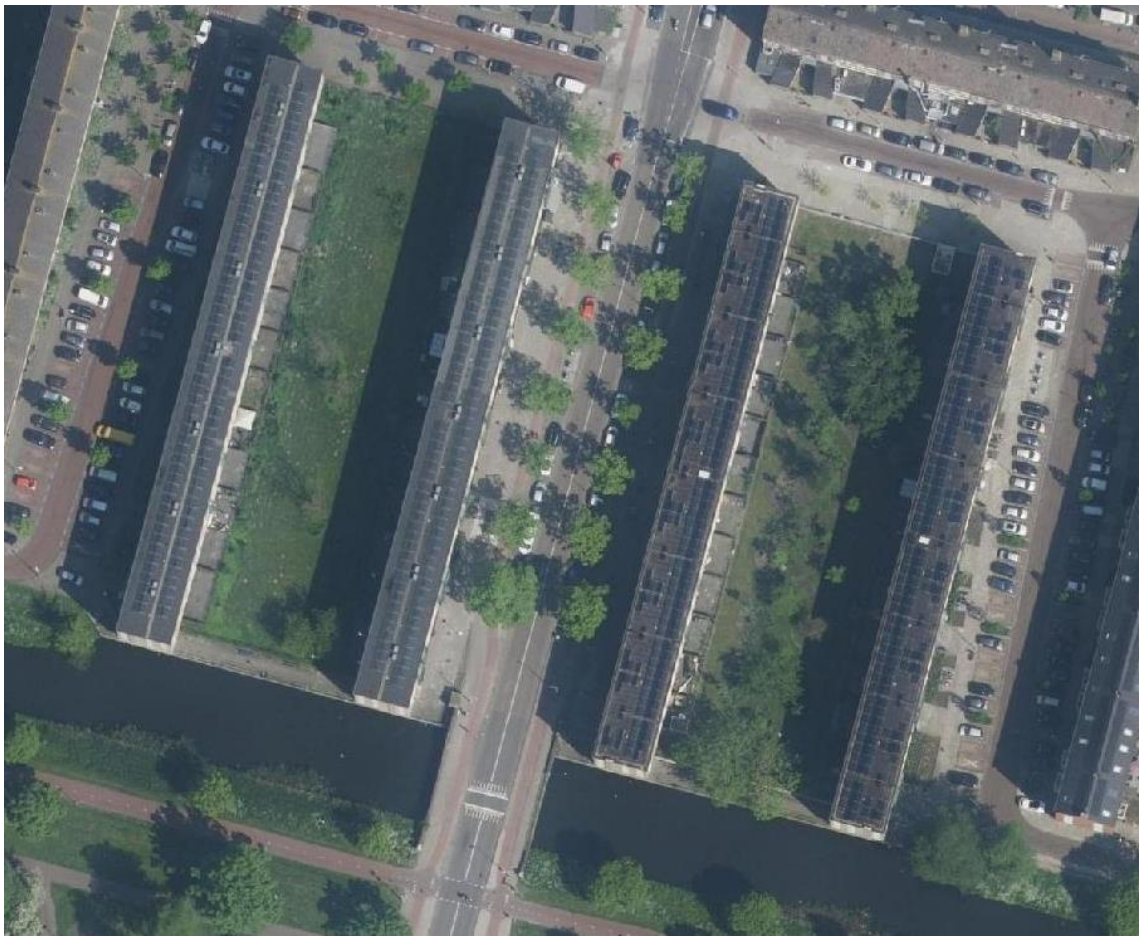
Figuur 17 Enkele balkons aan de zijde van Burgemeester Fockstraat. (MenA)

Figuur 18 De kopse kant en de achtergevel van Speelmanstraat 1-25. Opname 19 februari 2025 (MenA)

Figuur 19 Detail van de schoorstenen aan de kopse zijde ter plaatse van de Theodorus Dobbestraat. Opname 19 februari 2025. (MenA)

Figuur 21 Luchtfoto uit 2023 met de groenaanleg (Google maps).